

Методичні рекомендації з впровадження проблемного навчання при викладанні зарубіжної літератури

*Жити – значить мати проблеми,
вирішувати їх – значить рости інтелектуально.
Конфуцій*

Суспільство зазнає швидких та фундаментальних змін у всіх сферах діяльності. Тому очевидна зацікавленість використанням проблемного навчання на уроках літератури, що є підставою для творчого розвитку дітей, дозволяє звільнитись від однотипності традиційного навчання і розробляти нові ідеї, які дають можливість вирішувати цікаві і складні проблеми.

Проблемне навчання в педагогічній практиці посідає значне місце в навчанні літератури та є важливим засобом його активізації, оскільки передбачає здійснення школярем самостійної навчальної діяльності. Саме таке навчання передбачає не запам'ятовування готових істин, а роздум, аналіз, самостійне розв'язання різноманітних проблемних ситуацій, сприяє розвитку ключових компетентностей учнів у сучасній школі.

Суть проблемного навчання зводиться до створення такої ситуації, яка змушує школяра, спираючись на отримані знання, самостійно шукати рішення. Але такі ситуації не виникають самі, а стають результатом дидактичної майстерності вчителя. І майстерність полягає в тому, щоб проблема являла собою якусь життєву ситуацію, привернула увагу учнів, зверталась до їх інтересів та досвіду. В кожній проблемі, ситуації, задачі повинно бути щось невідоме. Найбільш суттєвою рисою проблемного знання є не постановка запитань, а створення навчальних проблемних ситуацій. Педагог тут виступає як сценарист, режисер і вихователь.

Головна особливість проблемного навчання на уроках зарубіжної літератури – пошукова, дослідна діяльність учнів. При цьому знання не даються в готовому вигляді, а ставиться проблема для самостійного вирішення. В проблемному навчанні виділяють навчальну проблему, проблемні ситуації, задачу і запитання. Така методика заснована на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного й творчого підходів до будь-якого матеріалу. Вона орієнтується не на запам'ятовування фактологічного матеріалу, а на постановку проблеми і пошук її розв'язку.

Цілі та завдання проблемного навчання:

- набуття школярами знань, умінь, навичок;
- засвоєння способів самостійної діяльності;
- розвиток пізнавальних і творчих здібностей;
- формування активної життєвої творчої особистості, здатної вирішувати життєві проблеми.

Звертаємо увагу на **правила створення проблемних ситуацій**. Їх існує багато, проте найбільш поширеними є:

- спонукання до вибору правильного варіанту відповіді та її обґрунтування;
- перехід від одиноких фактів до узагальнень;
- спонукання учнів до пояснення явищ, фактів, їх зовнішньої невідповідності, протиріччя;
- зіставлення суперечливих фактів, явищ.

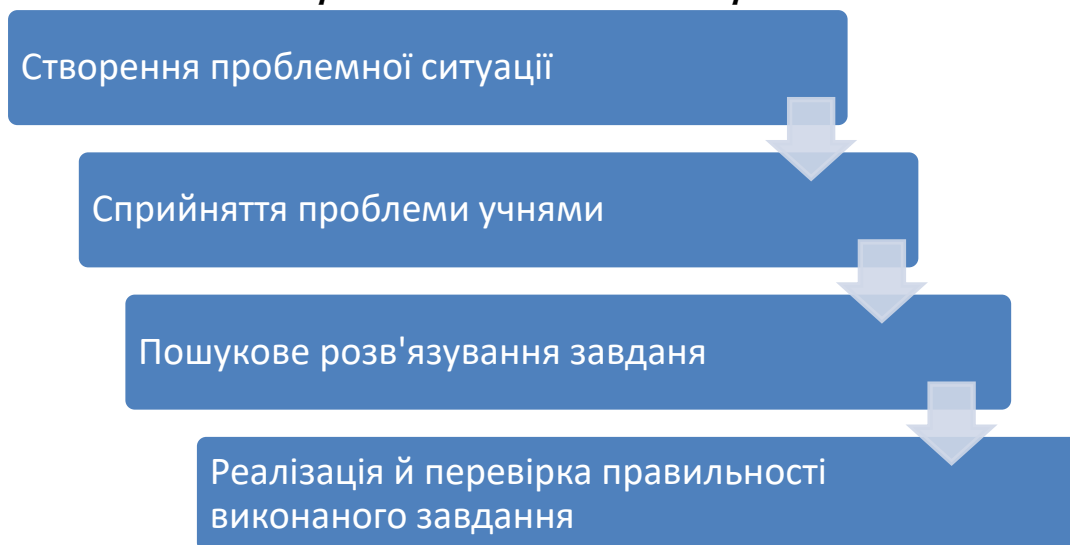
Алгоритм проблемного навчання:

1. Виокремити проблему з «фону».
2. Чітко сформулювати проблему.
3. Поставити проблемне запитання.
4. Створити проблемну ситуацію.
5. Знайти найбільш оптимальний (доказовий) спосіб її розв'язання.
6. У разі невдачі проаналізувати ситуацію і скоригувати шлях розв'язання або реалізувати альтернативний.

Найбільш оптимальними є три **рівні проблемності**:

1. Перший із них полягає в тому, що вчитель допомагає учням організувати роботу й надає їм інформацію, необхідну для розв'язання проблеми.
2. Другий характеризується тим, що учитель спільно з учнями аналізує ситуацію і підводить їх до проблеми, а вони самостійно формулюють завдання і розв'язують його.
3. Третій рівень: учні самостійно формулюють і розв'язують проблему без сторонньої допомоги.

Етапи розв'язання навчальної проблеми:

Проблемне викладання слід здійснювати за такими **етапами діяльності** суб'єктів дидактичного процесу:

- організації проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;
- індивідуального або групового вирішення проблеми суб'єктами учіння;
- верифікації (перевірки, тлумачення і систематизації) отриманої інформації;
- використання засвоєних знань у теоретичній та практичній діяльності.

При плануванні роботи на уроці учителю зарубіжної літератури потрібно визначити **рівень проблемного навчання** за складністю, враховуючи особливості класу:

- 1-й: вчитель допомагає учням організувати роботу й надає їм інформацію, необхідну для розв'язання проблеми;
- 2-й: учитель спільно з учнями аналізує ситуацію і підводить їх до проблеми, а вони самостійно формулюють завдання і вирішують його;
- 3-й: учні самостійно формулюють і розв'язують проблему без сторонньої допомоги.

Рекомендуємо вчителям зарубіжної літератури **пошуково-дослідницькі завдання** на уроках:

- дослідження спостереження з елементами зіставлення й обґрунтування;
- дослідження моделювання;
- дослідження пошук;
- лінгвістичний експеримент;
- демонстраційний експеримент;
- навчальні міні-диспути.

Пропонуємо **проблемно-ситуативні завдання** на уроках зарубіжної літератури:

1. Дослідження світогляду автора.
2. Озвучування неправильного твердження.
3. Просте проблемне запитання, спрямоване на активізацію мислення та емоційно-ціннісну сферу пізнання на основі знання тексту.
4. Проблемне запитання на основі власного досвіду учнів.
5. Письмове проблемне завдання.
6. Створення проблемної ситуації за допомогою епіграфу до уроку
7. Твір, тема якого сформульована як проблема.
8. Завдання, що передбачає смислову і емоційну паралель для компаративного аналізу твору.
9. Формулювання проблемної теми уроку.

10. Проблемна ситуація, створена за допомогою наочного зображення.

Беручи до уваги реалізацію цілей проблемного навчання, можна виділити такі **типи уроків**:

- урок-диспут;
- урок-відкриття;
- урок-пошук істини;
- урок-дослідження;
- урок-семінар;
- уроки з окремими проблемними питаннями;
- уроки, весь хід яких присвячений розв'язанню великої загальної проблеми.

Доцільно використовувати компоненти проблемного навчання саме на етапі мотивації навчального заняття, коли в учнів формується пізнавальний інтерес та чітке усвідомлення того, що очікувати від уроку:

- «Здивуй!» (подача цікавого факту, події, неоднозначного епіграфа);
- «Фантастична добавка» (перенесення реального або літературного героя в часі);
- «Кросворд» (розгадати, заповнити, визначити ключове слово або створити самому);
- «Картинна галерея» (на основі кількох картин або однотипних зображень знайти і визначити спільну ознаку);
- «Асоціації» (опрацювання нових слів у творі за допомогою асоціацій);
- «Інтелектуальна розминка» (два-три складних запитання для з'ясування нових понять),
- «Так-ні» (універсальна вправа, яка навчає систематизувати уже відому інформацію, зв'язувати воєдино окремі поняття, уважно слухати й аналізувати питання);
- «Вірю-не-вірю» (учні погоджуються або заперечують запропоноване твердження);
- «Знайди помилку» (учитель навмисне припускається помилки, яку необхідно виявити: спотворює інформацію, послідовність викладу, героям приписує чужі думки і вчинки);
- «Бліц-опитування ланцюжком» (кожен учень ставить питання сусіду по парті, даючи кілька секунд на відповідь).

Звертаємо увагу на основні **показники результативності** впровадження компонентів проблемного навчання – це:

- самостійне перенесення знань і умінь у нову ситуацію;
- бачення нових проблем у знайомих, стандартних умовах;
- уміння бачити альтернативу рішення;
- уміння створювати оригінальний спосіб розв'язання проблеми.

Зіставлення характеристик традиційного і проблемного навчання

<i>Традиційне навчання</i>	<i>Проблемне навчання</i>
Навчальний матеріал подається у готовому вигляді. Педагог основну увагу звертає на програму навчання	Новий навчальний матеріал учні отримують під час вирішення теоретичних та практичних проблем
Під час учіння виникають певні прогалини, завади та труднощі, викликані тимчасовим вилученням учня з процесу навчання	Під час вирішення проблеми учні долають усі труднощі, їхня активність і самостійність досягають високого рівня
Темп навчання залежить від навчальної програми	Темп навчання залежить від індивідуально-психічних якостей учнів
Контроль навчальних досягнень тільки частково пов'язаний із процесом навчання; він не є складовою цього процесу	Підвищена активність учнів сприяє розвитку позитивних мотивів навчальної діяльності, зменшує необхідність формальної перевірки результатів
Відсутність можливості досягнення учнями стовідсоткових позитивних результатів; найбільшу трудність викликає використання інформації на практиці	Результати навчання є достатньо високими та стійкими. Учні легше використовують отримані знання на практиці та водночас розвивають свої вміння і творчі здібності

Таким чином, під час навчання за методикою впровадження проблемного навчання учні повинні пройти через *три стадії* в опануванні матеріалом, оскільки кожна з них відбиває відповідну ланку процесу засвоєння: сприйняття → осмислення → застосування. Саме методика розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність освітнього процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

Методист із зарубіжної літератури
та мов національних меншин
навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОІППО

Л.М.Чхайло